

6.1. Çocuklara ve Gençlere Yönelik Özel Kurumlar

Giriş

Sosyal hizmet disiplininin insan odağındaki çalışmalarının temelinde toplumsal alana erişmekte zorlanan insanlara kalıcı olarak destek sunmak bulunmaktadır. Toplum hayatında yeterli bir yaşam sürebilmeleri adına insanlara çeşitli müdahalelerde bulunarak hizmet sürekliliği öncelikli olarak görülmektedir. Daha çok dezavantajlı insanları kendisine çalışma alanı olarak seçen sosyal hizmet bilimi toplumsal istikrarı sağlayabilmek adına uygun zemin hazırlama işlevini göstermektedir. Her uygulamalı disiplinin çalışma sahasını sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için gerekli görülen koşullar olduğu gibi sosyal hizmet disiplininde de her alana özgü kurum ve kuruluşun bulunması ve yapılan müdahalelerin işlerlik kazanması açısından belirli yeterliliklere sahip olması önemli görülmektedir. Her kuruluşun öncelikle bir fiziki mekâna ihtiyacı bulunmaktadır. Fiziki koşullara ek olarak yapılacak çalışmaların belirli bir yönetmeliğe dayanarak resmi bir yapıya bürünmesi gerekmektedir. İlgili mevzuat kapsamında üretilen hizmet modellerinin amacına ulaşabilmesi için uzman bakış açısının kuruma yansımaları gerekmektedir. Bu çalışma gereği çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmet sunan özel kuruluşların yapısı düşünüldüğünde bu alanlarda yetişmiş nitelikli insan gücü öncelikli sorunlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen gruplara yönelik sistematik ve uzman bakış açısıyla çeşitli çalışmaların yapılması kurumlar aracılığıyla mümkün olmaktadır. Doğrudan bir sosyal hizmet uygulamalarının görülmediği kurumlar olarak özel kreş ve gündüz bakımevleri, gençlik ve danışmanlık merkezi, özel diyaliz merkezleri ve hastaneler, özel eğitim ve öğretim merkezleri sayılabilmektedir. Bahsedilen kurumlar müracaatçı profiline göre özel gereksinimi bulunan bireylere eğitim, sağlık, bakım ve danışmanlık hizmeti vermektedirler. Özel kurumlarda toplumsal rehabilitasyonu kazandırmak adına belirli dönemler içerisinde gerekli hizmetler sınıflandırılarak verilmektedir. Özel sektöre yönelik kurumlar kuruluş ilkesi açısından diğerlerinden farklılaşmaktadır. Kurumların çalışma ilkeleri, örgüt psikolojisi ve etiği kendince zaman içerisinde oluşmaktadır. Kurumların özel sektörde bulunması sebebi ile vereceği hizmetlerin ekonomik yönü ağırlık kazansa da çalışma süresi, ilkesi ve hizmet veren profesyonellerin niteliği farklılık gösterebilmektedir. Kurumların işletme sahibinin kişisel duruşuna göre bile sosyal hizmet müdahale yöntemleri değişkenlik gösterebilmektedir. Belirli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan bu kurumlarda genel olarak fiziki imkanların yeterli olması dikkat çekerken kar amacı güden kuruluşlar olması unutulmaması gereken bir boyuttur. Farklı

bakanlık çatısı altında birleşen özel kurumların resmi prosedürü uygulamakla yükümlü oldukları göz önünde bulundurularak hizmet verilen grupların sağlıklı bir şekilde toplumsallıklarını sürdürebilmek adına özel kurumlar gerekli görülmektedir.

1-Özel Kreş, Gündüz Bakımevleri ve Çocuk Kulüpleri

Özel sosyal hizmet kurumları denildiği zaman akla ilk olarak kreşler gelmemektedir. Daha çok kadın, yaşlı ve engelli bireyler üzerinden görünür kılınan sosyal hizmet disiplini çocukların refah alanına ilişkin ciddi çalışmalar da yürütmektedir. Türkiye’de okul öncesi eğitimine dair ciddi çalışmalar 1960 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. 1973 yılında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile eğitimin sürekliliğine vurgu yapılmıştır. 1980 yılından itibaren ise çocuklara yönelik kreş ve bakımevlerinin sayısında artış yaşanmıştır. Kreş ve gündüz bakımevleri Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından açılmıştır. Öncesinde Başbakanlığa daha sonra ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlanarak denetleme mekanizması geliştirilmiştir (Taner Derman, Başal, 2010: 561). 24.5.1983 tarihinde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na istinaden hazırlanarak 30 Nisan 2015 tarihinde 29342 sayılı resmî gazetede yayımlanan yönetmeliğe göre özel kreş ve gündüz bakımevlerinin temel kuruluş gerekçesi 0-66 ay arası çocukların bakım, beslenme ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Kreşlerin çalışma şekil ve şartlarını, bulunduracağı personeli, genel faaliyet ve denetimlerini belirleyen bu yönetmelik 6-12 yaş aralığındaki çocukların boş zaman faaliyetlerine destek vererek sistemli bir şekilde düzenleme işlevi de bulunan çocuk kulüplerini de kapsamaktadır. Eğitim, sosyal ve kültürel yönden çeşitli yardımcı çalışmalarla kapsayıcı bir eğitim çerçevesi sayesinde kurumların sosyal hizmet ile yakından ilişkili olduğu söylenilebilir. Kurumun yapısında genel olarak kurucu, kurum müdürü, çocuk bakıcısı, grup sorumlusu, sosyal çalışma görevlisi, öğretmen personel olarak bulunmaktadır. İlgili yönetmelikte geçen koşulları denetlemek üzere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından denetlemek üzere valilik onayı ile bir araya getirilen en az üç tane sosyal çalışma görevlisi ve valilik tarafından görevlendirilen bir müdür bulunmaktadır. Kuruluş müdürünün görevi idari işleyişi takip etmekle birlikte çocukların sağlıklı bir şekilde gelişimlerini tamamlanmasını da sağlamaktır. Fiziki olarak çalışma odası, oyun ve emekleme odası, oyun, etkinlik ve uyku odası, oyun ve dinlenme odası bulunmaktadır. Oyun ve emekleme odasında 0-36 aylık çocuklar grup sorumlusu gözetmenliğinde oyun oynanmakta ve yürüme çalışmaları yapılmaktadır. Oyun, etkinlik ve uyku odasında 37-66 aylık çocuklar sosyal gelişimlerini destekleyici faaliyetler ile dinlenmek için kullanılmaktadırlar. Oyun ve dinlenme odasında ise 6-12 yaşlarındaki çocukların oyun

oyunmaları ve zihinsel, psikolojik yönden geliştirici aktiviteler yapılmaktadır (www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 10.08.2020). Kreşlerin alt yapısının nasıl olacağına dair yönetmelikte geçen bilgilerin yanı sıra sağlıklı nesil inşası ve toplumsal beceri kazanımı konusunda da özel kreşlerin misyonu bulunmaktadır. Çocukluk toplumuyla bütünleşmenin yaşandığı bir süreçtir. Toplumsal bir varlık olarak görülen çocuk süreçte etkin bir aktördür (Akın, 2015: 46). Toplumsal zemine ayak basılan bir aracı olarak özel kreşlerin çocukların ileri dönem eğitim ve sosyal hayatında etkisi olabilmektedir. Kreş ve gündüz bakımevlerinde verilecek sosyal hizmet uygulamalarının okul öncesi çocuklarının farklı bir düzen ve ortama adaptasyonunu kolaylaştırıcı etkisi olabilmektedir. Okul öncesi eğitim alan çocukların okul başarısının yüksek olduğu ve uyumlu kişilik özelliği geliştirdiği söylenilebilir (Çemrek, Özaydın, 2019: 560). Aile ortamından ayrılarak ilk kez sosyalleşmeye aracılık eden kreşlerin çocuğun sağlık, eğitim, zihinsel ve duygusal gelişim alanlarında sorumlulukları bulunmaktadır.

İlkokul ve ortaokul eğitimini sürdüren çocukların çocuk kulüplerinde akademik başarıya ilave olarak ilgi ve becerileri kapsamında sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetler düzenlenmektedir (ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi: 11.08.2020). Kreş ve gündüz bakımevlerinde zorunlu eğitim saatleri dışında kalan sürelerde sosyal yönden destekleyici aktivitelerde sosyal hizmet uygulamaları görülebilmektedir. Çocukların çevreye adaptasyon sağlamasında en temelde sosyal hizmet disiplini kendisini göstermektedir. Sosyal hizmet alanının çalışma profili olan birey, grup ve toplum üçgeninde yapılacak mesleki çalışmalar ile birey ve aile odaklı çalışmalar aklı ilk gelenler olmaktadır (Duman, 2000: 32). Türkiye’de özel kreş, gündüz bakımevi ve çocuk kulüplerinde sosyal hizmet uzmanı kadrosu ile personel çalıştırmak zorunlu tutulmamıştır. Ancak sorumlu müdür ve grup sorumlusu olarak çalışabilecek kişilerin lisans eğitimi sosyal hizmet alanından olabileceği ifade edilmiştir. Kreş ve gündüz bakımevleri yönetmeliğine göre sosyal çalışma görevlisi olarak sosyal hizmet, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri lisans mezuniyeti şartını taşıyanlar çalışabilmektedir. Birey ve aile temelli çeşitli doğrudan sosyal hizmet müdahaleleri yapılabilecekken sosyal çalışmacı kadrosunda genelde çocuk gelişim mezunlarının yer alması bu alanda gelişecek sosyal hizmet çalışmalarını kısıtlamaktadır. Aile ve grup çalışmalarının grup sorumlusu, kurucu müdür ya da öğretmenler tarafından yapılması yeterli bir sosyal hizmet müdahalesi sunmayı zorlaştırmaktadır. Özel bir kurum olan kreş ve gündüz bakımevlerinde sosyal hizmet uzmanlarının zorunlu personel olarak istihdam edilmemesi mesleğin gelişmesini de

engelleyen bir durum olarak ifade edilebilmektedir. Profesyonel bir uzmanın eksikliği profesyonel bir sosyal hizmet uygulamasının da uzağında kalmasına sebep olmakta ve dolayısıyla aile, çevre ve toplum sarmalının ihmal edilmesine de sebep olabilmektedir.

2-Etüt - Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri

Eğitim toplumsal hareketlilik ve değişime sebep olan ciddi bir unsurdur. Özel eğitim kurumları denilince öncelikle ekonomi özelinde açıklamalar yapılırsa da küreselleşme, siyaset ve hukuk gibi kurumlarla etkileşimde olan bir alandır. Günümüzde hayat boyu öğrenme ilkesiyle hareket edilmekle birlikte eğitim kurumları daha çok çocuk ve gençlere yöneliktir.

Türkiye’de ilk olarak 1983 yılı 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu ile rehabilitasyon merkezleri yasal bir zemine taşınmıştır. Engel durumuna göre farklı kurum yapısında bulunan rehabilitasyon merkezleri zihinsel, işitsel ve bedensel engellilik gibi çeşitlilik göstermektedir. 2005 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı 5378 sayılı bir kanun ile engelli bireylerin sağlık, bakım, eğitim ve rehabilitasyonuna yönelik bir çerçeve çizilmiştir. Engelli bireylerin eğitim hakkı, özel eğitim kurumlarının yönetilmesi, engelli bireylerin eğitim giderlerinin nasıl karşılanacağı konusu gibi çeşitli usuller belirlenmiştir. 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile engelli bireylerin özel eğitim kurumlarına başvuru koşulları ve destek eğitim modülleri kararlaştırılmıştır. Özel eğitim kurumlarının güncel durumunda bireylerin kendi engel durumuna özgü bir şekilde eğitim sürecinin programlanması için bireyselleştirilmiş eğitim planları yapılmaktadır. Engelli bireylere yönelik olarak kırk dakikalık bireysel ya da grup aktivitesi olacak şekilde eğitim ortamı düzenlenmiştir. Bu noktada bireylerin engel tanısını koymak için Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülmektedir. Bireylere tanı konmak üzere yetkili kişiler arasında doktor, pedagoğ, psikolog, dil ve konuşma terapisti, sosyal hizmet uzmanı gibi bir sağlık komisyonu bulunmaktadır. Bu kurul tanının belirlenmesinde ve düzeyleri hakkında rapor vermektedir. Rehabilitasyon merkezlerinin açılma koşulunu kullanım hakkının kurumda olduğu, bahçesi kurum binasının dışarısında bulunan müstakil binaya bağlanmıştır. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde bireysel eğitim odalarının yanında grup aktivite odası, rehberlik servisi, oyun salonu, fizyoterapi servisi, yemekhane, müzik, sanat odası gibi alt birimleri bulunmaktadır (ookgm.meb.gov.tr Erişim Tarihi:10.08.2020). Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin toplumsal arenada yeterli hale gelmelerini sağlamak adına rehabilite edici çalışmalar tasarlanmaktadır. Toplumsal normlara uyumlu bireyler olabilmeleri için

profesyonel kişilerce destek verilmektedir. Eğitimden sanata, fiziksel destekten toplumsallaşma beceri kazanımına kadar geniş yelpazede hizmet sunan özel eğitim merkezleri sosyal hizmet disiplininin doğrudan varlık gösterebileceği kurumlardır.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde sosyal hizmet adına yapılacak çalışmalar engelli refah alanına yöneliktir. Rehabilitasyon ya da özel eğitim kurumlarında çalışacak bir sosyal çalışmacının koruyucu, iyileştirici, geliştirici ve önleyici işlevleri bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları özel rehabilitasyon kurumlarında engelli bireylere, ailelerine ya da toplumsal düzeyde sosyal politika uygulamalarına katkı verecek uygulamalar ile alanda bulunmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları kurumlarda engelli birey ve ailesine sosyal destekte bulunarak güçlenmeleri için çalışmalar yürütmektedirler (Erkan, 2003: 34). Sosyal destek ise kişilerin stresli bir konuyla baş edebilmesi için çevreden gelen yardım olarak tanımlanmaktadır (Caplan, Killilea, 1976). Aile içi iletişimin güçlendirilmesi, aile üyeleri arasındaki olası problemleri önleyici çalışmalar yapılması ve sosyal destek mekanizmasının işlerlik kazanması için sosyal çalışmacı kadrosuna özel eğitim merkezlerinde ihtiyaç duyulmaktadır.

Engelli bireyler için ailenin önemi yadsınamaz. Engelli bir bireye sahip aile hem engel durumu ile hem de devamındaki zorluklarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Engelli ailelerine sunulan hizmetlerin kalite ve işlevleri noktasında sosyal çalışmacı kilit konumunda yer almaktadır. Eğitim almak üzere rehabilitasyon merkezine giden engelli bireylere aile desteği gerekli olmaktadır. Çocuklarının ders sürecinde aileler ile yapılan görüşmeler, bilgilendirme toplantıları, ihtiyaç ve sorunların kaynağını belirleyerek ailelerin motivasyonunu artırmayı amaçlamaktadır. Ailelere yönelik grup çalışmaları ailelere psikolojik ve sosyal destek sağlamada önemli bir referans alanı olmaktadır (Daşbaşı, 2013: 102). Sosyal çalışmacı pozisyonunda çalışan uzmanlar özel gereksinimi olan çocuk ve aileyi güçlendirmek için gerekli hallerde ev ve okul ziyaretleri gerçekleştirerek ve kişinin çevresini de gözlemleyerek doğru müdahale yöntemini bulmaya çalışmaktadırlar. Özel eğitim merkezinde profesyonel bir şekilde rol alan sosyal hizmet uzmanı kişiyi çevresi içerisinde anlama yoluna gitmektedir. Aile içi iletişim, kardeş kıskançlığı, ailenin engel durumunu kabullenme süreci gibi aile için sorunların kaynağını bularak çeşitli müdahale teknikleri kullanan uzman süreçte özel eğitim aldığı bir öğretmenden daha fazla etkin olabilmektedir.

Özel eğitim merkezinde ilgili yönetmelikte belirtildiği üzere, altı yüze kadar engelli öğrencisi bulunan kurumların isteğe bağlı, altı yüzden fazla öğrencisi bulunan kurumların ise

sosyal hizmet uzmanı çalıştırması zorunlu tutulmuştur. Engelli bireye sahip ailelerin mevcut haklarını onlara sunmak üzere aile eğitimleri düzenleyen sosyal çalışmacı kadrosundaki profesyonel kişi mesleki çalışmalarda bulunmaktadır (ookgm.meb.gov.tr Erişim Tarihi: 10.08.2020). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin yanı sıra gençlere yönelik özel öğrenci etüt merkezleri de bulunmaktadır. Akademik başarıya destek olmanın yanında lise ve üniversite geçiş sınavları gibi çeşitli eğitim basamaklarına yönelik olarak kurulan merkezlerde çocuk ve gençlerin düzeylerine uygun eğitim planlaması yapılmaktadır. Daha çok eğitim desteği ile varlık kazanan özel etüt merkezlerinde sanat, tiyatro, edebiyat, spor, sinema gibi branşlarda farklı yaş seviyelerine uygun gruplar oluşturularak gençlerin kişisel gelişimlerine de destek verilmektedir (www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 12.08.2020). Özel öğretim kurumları kanunu temel oluşturacak şekilde hazırlanan yönetmeliğe göre özel etüt merkezlerinde ağırlıklı olarak eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. Kuruma sosyal çalışmacı için kadro tahsis edilmemiş olması yapılan sanatsal, sosyal ve kültürel faaliyetlerin herhangi bir öğretmen görevlendirmesi yoluyla yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum ise çocuk ve gençlerin gelişimsel özellikleri, istek ve beklentilerinin göz ardı edilebilmesini beraberinde getirmektedir. Gençlerin kimlik kazanma sürecinde etkin rol alabilecek bir kurum olan özel eğitim merkezleri gelişim dönemlerinin yakından izlemesi açısından önemlidir. Ergenlik dönemi ile kimlik bocalaması yaşayan gençler kendi kendine anlamlı cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Aile, okul ve arkadaş ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için özdeşim kurmak önemli görülmektedir. (Aslan, Dönmez, 2013: 144). Gençlerin kimlik kazanımı ergenlik dönemindeki önemli gelişimsel bir ödev olarak kabul edilmektedir. Değer örüntüsü ve inanç sistemini geliştirerek kimliğini inşa eden genç bireyin kriz anında sorun çözme potansiyeli yüksek olmaktadır (Eryılmaz, Aypay, 2011: 169). Gençliği toplumsal konuma hazırlanma ve geçiş evresi olarak tanımlarsak sosyal bütünleşmenin sağlanabilmesi adına özel eğitim merkezlerindeki sosyal çalışma görevlilerinin kritik bir noktada durduklarını söylemek mümkündür.

Çocuk ve gençlerin bireysel hayatlarında kimlik inşasının önemli olduğu kadar eğitim hayatında şiddetin bir türü olan akran zorbalığı gibi bir olgu ile de karşılaştıkları bilinmektedir. Okul hayatında maruz kaldıkları akran zorbalığı ile baş edebilmeleri adına desteklenmeleri ve farkındalık kazanmaları gerekmektedir. Akran zorbalığının toplumsal sağlık adına bir tehdit oluşturduğu kabulünden hareketle kişinin dışlanma, alay edilmesiyle sonuçlanması beraberinde okul başarısında da bir düşüşü getirmektedir (Kara, Kaçar, 2017: 117). Özel eğitim ve etüt merkezlerinde kişiye kazandırılacak beceriler ile problemlerin

üstesinden gelebilecek donanım kazandırılması sosyal hizmet birimi ile mümkün olmaktadır. Gerek etüt merkezleri gerekse de rehabilitasyon merkezleri bünyesinde yer alan sosyal hizmet birimi çocuk ve gençlerin psikolojik ve sosyolojik gerçekliklerine uygun yöntemlerle hizmet sunumu gerçekleştirebilmektedir.

3-Gençlik ve Aile Danışmanlık Merkezi

Toplumsal yapıdaki değişimlerin yansımaları net bir şekilde gördüğümüz aile kurumunun yapısı ve işlevlerindeki farklılıklar özel danışmanlık merkezlerinin çalışmalarına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Aile yapısındaki değişimleri anlamak, çocuk ve gençlerin uyum sorunlarını minimize etmek adına çeşitli aile destek hizmetleri sunulmaktadır. Aile toplumsallaşmanın çerçevesi olması sebebiyle sosyal desteğin karşılandığı bir sistemdir.

Gençlerin sağlıklı bir şekilde toplumsal hayatta var olabilmesi için kamu ve özel kurumlarda çeşitli merkezler faaliyet göstermektedir. Bu çalışmada çocuk ve gençlere yönelik bir sınırlandırma olması sebebiyle en çok kabul gören gençlik tanımı olan Birleşmiş Milletlerin 15-24 yaş arası kabul edilmiştir (Özer, 2011: 44). Son dönemlerde özel aile ve gençlik danışmanlık merkezleri yaptıkları çalışmalar ile bilinirliklerini artırmışlardır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu temel alınarak hazırlanan bir yönetmelik ile aile danışmanlık merkezleri yasal bir zemine kavuşturulmuştur. Aile üyelerinin güçlendirilmesi, aile içi problemlerinin çözülmesi, toplumsal ilişkilerin gelişmesi adına çocuk ve gençler özelinde çalışmalar yürütülmektedir. Çocuk ve gençlere yönelik sınav kaygısı, stres yönetimi, öfke kontrolü gibi eğitim odaklı çalışmaların yanında daha özel çalışma alanları da bulunmaktadır. Zeka testleri gibi uygulamalarla özel gereksinimi olan çocuğa sahip aile bireyleri ile de doğrudan sosyal hizmet müdahalesi üretilebilmektedir (www.mevzuat.gov.tr Erişim Tarihi: 19.08.2020). Çocuk ve gençlere yönelik özel kurumlarda psikolojik, eğitimsel ve kültürel konularına uygun olacak şekilde makro ve mikro boyutta uygulamalar yürütülmektedir.

Aile danışmanlık merkezlerinde aile, çift, ergen ve çocuk odaklı geniş çalışma portföyü bulunmaktadır. Hiperaktif tanısı konmuş bir çocuktan madde bağımlılığı bir gence kadar çeşitli danışmanlık hizmeti verilmektedir. Tarihi sürecine bakıldığında aile danışmanlığı 1950li yıllarda şizofren aile üyeleri ile görüşmeler yapılandırılarak başlamıştır. Önleyici aile danışmanlık hizmetleri ise ülkemizde 2000li yıllarda gerekli görülerek gelişimsel konularda çalışmalar yapılmıştır. Özel aile danışmanlık merkezlerinde çocuk ve gençlerin yetkinlik alanlarını belirlemek ve olası problemleri çözmek adına psikolojik ve sosyal destek

verilmektedir (Nazlı, 2018: 29). Danışmanlık hizmetine ihtiyacı olan bireyler aile ile düşünülerek farklı perspektiften uygulamalar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Özel kurumlardan danışmanlık hizmeti alan bireyler için tarafsız bir uzman tarafından alınan hizmet problemin çözülme hızını artırmaktadır.

Bireylerin karşılaştıkları güçlüklerle mücadele etme mekanizmasını geliştirmek noktasında sosyal hizmet devreye girmektedir. Aile üyeleri arasında problemle baş etme mekanizmasını sağlıklı bir şekilde ilerletemeyen kişinin aile danışmanlık merkezleri ile tanışması gerekli olmaktadır. Aile danışmanlık merkezlerinin bireysel veya grupla danışmanlık, çift ve aile terapisi, hukuk danışmanlığı, beslenme danışmanlığı gibi alt birimleri bulunmaktadır. Aile danışmanlığı genel olarak problem çözümünde tüm ailenin etkin rol aldığı bir sistem olarak görülmektedir. Öncesinde sorunun kaynağı bireyde görülerek tek yönlü bir yaklaşım benimsenirken aile danışmanlığı ile aile bireyleri arasındaki etkileşim önemsenmiştir. Uzun zaman aile üzerinde sağlık alanındaki uzmanlar söz sahibi iken insanın duygusal, toplumsal bir varlık olması sebebiyle psikolog, sosyal hizmet uzmanı, aile danışmanları, psikolojik danışman gibi meslek elemanları da sosyal sorunların çözümünde yer almışlardır. Aile danışmanları aileyi bir bütün olarak görerek geniş yelpazede danışmanlık verme eğilimi içerisindedir. Aile üyeleri arasındaki etkileşimin sağlıklı bir boyutta sürdürülebilmesi için bireylerin işlevsellikleri amaçlanmaktadır (Demirbilek, 2016: 110). Aile danışmanlık merkezlerinde yapılan rehberlik çalışmaları ile aile örüntüsünün devamlılığı amaçlanmaktadır.

Aile danışmanlık merkezlerinde çocuklar özelinde kültürel ve toplumsal yansımaları çocukların penceresinden anlamak için oyun terapisi yöntemi kullanılmaktadır. Oyun terapisi, çocukların içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı algılama şekillerini anlamak üzere inşa edilen bir yöntemdir. Bir çocuğun kendisini ifade edebilme becerisi, sorun çözme kapasitesi, ihtiyaçlarını anlayıp dile getirebilmesi çocuk merkezli oyun terapisi yöntemi ile mümkün olmaktadır. Bu yöntemi kullanabilecek bir meslek olarak sosyal hizmet uzmanları aldıkları uygulamalı eğitimle bireyin içinde bulunduğu çevreyi anlayarak çocuğu anlamak adına yola çıkmaktadırlar (Aykara, 2017: 170). Çocuğun dünyayı oyun ile anlaması ve toplumsallaşmasında oyunun aktif olması bahsedilen terapinin etkinliğini anlamaya yeterli olacaktır. Sosyal hizmet uzmanları çocuk ihmal ve istismarı, travma, koruyucu aile ve evlat edinme gibi durumlarda oyun terapisi yöntemini kullanmaları sorunun kaynağını anlamak açısından önemlidir. Çocuğun sağlıklı bir ortamda yaşamını sürdürebilmesi için oyun terapisi işlevsel bir yöntemdir.

Aile danışmanı olabilmek için psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, sosyoloji, tıp, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve hemşirelik lisans bölümlerinden mezun olmaları gerekmektedir. Bu kişilerin bakanlık ya da üniversiteler tarafından düzenlenen aile danışmanlığı eğitimini tamamlayanlar sahip oldukları sertifika ile aile danışmanı olarak çalışmaya başlayabilmektedirler. Aynı şekilde üniversiteler bünyesinde açılan yüksek lisans ya da doktora eğitimini başarıyla tamamlayan kişiler aile danışmanı unvanını almaktadırlar. Kamu hizmetinde çalışmak için şu anda bir kadro karşılığı olmayan aile danışmanlığının özel kurumlarda çalışmalarını gerçekleştirmesi beklenmektedir (www.ailevecalisma.gov.tr Erişim Tarihi: 20.08.2020). Özel kurumlarda kendilerini konumlandırabilen aile danışmanları çocuk ve gençlere yönelik bireysel danışmanlık yapmaktadırlar. Okul, aile, arkadaş gibi bireyin yakın çevresindekilerle ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde sürdürebilmesi adına etraflı çalışmalar yürütülmektedir. Sınav kaygısı, akademik başarı, zaman yönetimi, sorun çözme kapasitesi gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmektedir. Gündelik hayat rutinlerini yerine getirmekte zorlanan çocuk ve gençlere yönelik danışmanlıklar ile farkındalık geliştirmek amaçlanmaktadır. Sosyal medya ve oyun bağımlılığı, yeme bozuklukları, sosyal fobi, yalnızlık korkusu gibi eğitsel, sosyal ve psikolojik türden hizmetler ile bireyin çok yönlü müdahalelerle işlevselliğini koruması amaçlanmaktadır.

4-Özel Hastaneler ve Diyaliz Merkezleri

Sağlığın hastane ortamındaki somut halleri kadar toplumsal boyutlarına da değinmek gerekmektedir. Fiziki özellikleri kadar sosyal çevreye olan etkisi de düşünüldüğünde özel hastane ve diyaliz merkezleri sosyal hizmet disiplininin doğrudan müdahale yöntemlerini uygulayabileceği bir alandır. Tıbbi sosyal hizmet çalışmalarının yürütülebileceği bu alanda temelde kişinin sağlık yönünden iyi oluş halini amaçlamaktadır. Hastalığın öyküsü, nedenleri ve olası tedavi yöntemlerine ilave olarak kişinin bu süreçteki psikolojik ve sosyolojik konumunu desteklemek üzere özel tıbbi hizmet veren kurumlarda sosyal servis biriminin ihtiyacı hissedilmektedir.

Özel hastane ve diyaliz merkezlerinde tıbbi sosyal hizmet alanında genel olarak bireysel çalışmalar yürütülmektedir. Özel sağlık kuruluşlarının açılması 1987 yılında 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu'na dayanarak hazırlanan yönetmeliğe bağlanmıştır. Yatarak veya ayakta tedavi hizmeti veren bu kuruluşlar en az 100 yatak kapasiteli açılabilir (www.mevzuat.gov.tr Erişim Tarihi: 21.08.2020). Özel hastanelerde

psikiyatri kliniğine ya da psikologa yönlendirme yapılarak sosyal servis işlerlik kazandırılmak istenmektedir. Özel hastane ve diyaliz merkezleri genelde tedavi edici tıbbi çalışmalara odaklanmışlardır. Hastaların psikolojik, kültürel, sosyal sorunlarının çözümü göz ardı edilerek tıbbi teşhis ve tedavi temelinde çalışmalar yapılmaktadır. Bu tarz özel kurumlarda çocuk ve genç hastaların bireysel, ailevi ya da çevresel ilişkilerinin güçlendirilmesi, destek ve motivasyon ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sosyal hizmet uzmanlarının bulunması işlevsel sonuçlar elde edilmesine katkı sunacak bir faktördür. Fakat sosyal hizmet uzmanı kadrosunda personel çalıştırma zorunluluğu ilgili yönetmelikte yer almadığı için özel hastanelerde sosyal hizmet birimi yer almamaktadır.

Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu 3359 sayılı 1987 yılında çıkan bir kanuna dayanarak diyaliz merkezleri yönetmeliğinde kronik böbrek yetmezliği bulunan kişilerin tedavi edilmesi için tıbbi hizmetlerin ilkeleri belirginleştirilmiştir. Özel diyaliz merkezlerinde doktor, hemşire, diyetisyen, diyaliz teknikeri gibi sağlık personeli ağırlıklı profesyoneller bulunmaktadır. Özel diyaliz merkezlerinin kurum sahibi ya da işletmecisinin gerekli görmesi halinde psikolog, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı meslek gruplarından birisini kurumlarında istihdam edebilmektedirler (www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 21.08.2020). Özel hastanelerde sosyal hizmet birimi çocuk ve gençlere yönelik olarak ihmal ve istismar, adölesan gebelik, kronik rahatsızlık, madde bağımlılığı ya da ruhsal problemlere yönelik olarak müdahalelerde bulunabilmektedir.

İnsanı bütüncül olarak ele alan sosyal hizmet bilimi kişinin sadece sağlıklı olma halini değil sosyal ve ruhsal yönlerini de önemsemektedir. Tıbbi sosyal hizmet bireylerin hastane ve benzeri sağlık kuruluşunda hasta ve yakınlarına yönelik olarak psikolojik ve sosyal problemlerini çözmeyi hedeflemektedir. (Zengin, 2011: 30). Ülkemizde hastanelerde sosyal hizmet müdahalelerinde çeşitli sınırlamalar yaşanmaktadır. En başta yasal düzenlemelerin eksiklikleri, özel hastane kurucu ve yöneticilerinin sosyal hizmet birimine karşı geliştirdiği tutum karşılaşılan sorunların başında gelmektedir. Hastanelerin niteliği değiştikçe uygulanan sosyal hizmet faaliyetlerinin de değişmesi ise bir başka sorundur (Özbesler, İçağasıoğlu Çoban, 2010: 32). Tıbbi sosyal hizmet alanının özel sağlık kurumlarında gelişmesi temel sağlık faktörlerini etkileyen koşulların tamamına sahip olmasından geçmektedir. Özel sağlık kurumunda tedaviye erişimde eşitliğin olmaması kişinin sağlığının belirlenmesinde gelir, meslek, statü gibi ekonomik öğelerin etkinliğiyle açıklanabilmektedir.

Sosyal hizmet biriminin olmadığı hastanelerde doktor, hemşire ve hasta odasında doktor, hemşire ya da sağlık görevlileriyle sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Hasta ve ailesini yönlendiren, kaynaklara erişimde bilgilendirme yapan konumda çalışan sosyal hizmet uzmanları sağlık kurumlarında danışmanlık faaliyetini sürdürmektedir. Ayrıca hastalara ve çevrelerine güven ve motivasyon duygusu vermek, duygusal, sosyal ve ekonomik faktörlere bağlı hastalığın anlaşılmasını sağlamak gibi hizmet sunumları da bulunmaktadır. Hastaların iyilik hallerini amaçlayan sosyal hizmet birimi hastaların sağlık koşullarının iyileştirilmesinde rol almaktadır (Kol, 2009: 37). Özel sağlık kurumunda görevli bir sosyal çalışmacı hastaların haklarını destekleyerek hastanın öğrenmesi gereken bilgileri aktarmaktır. Hastayı etkilemeden kendi kararını vermesini sağlayarak sağlık kuruluşunun genel kurallarını ve hastanın sorumluluklarını bildirmektedir (Saruç, 2013: 69). Hastaların tedavi süreci hakkında kararı kendisinin alması açık bir iletişim ortamında sosyal hizmet uzmanlarıyla mümkün olmaktadır. Özel sağlık kurumlarında hasta ve hekim ilişkisi, hastanın kurumdan memnuniyeti farklı birimlerce anlaşılmaya çalışılmaktadır.

SONUÇ

Sosyal hizmet disiplininin kavramsal hikayesi bir kenara bırakılacak olursa toplumsal bir varlık olarak insanı sosyokültürel ve psikolojik yönden bir bütün görerak mesleki işlevini yerine getirmektedir. Nüfusun belirli bir kesimiyle sınırlandırılan bu çalışmada özel kurumlarda sunulan sosyal hizmet uygulamalarının niteliği ve kapsamı ele alınmıştır. Özel kreş, eğitim merkezleri, danışmanlık merkezleri ve sağlık kuruluşlarında sunulan sosyal hizmet uygulamalarının bireylerdeki karşılığını haklarını savunan bir mekanizma olarak görmek mümkündür. Danışmanlık, eğitim, sağlık, beslenme, kültür, birey ve toplum ilişkisi gibi genel konularda hizmet üreten özel kurumlardan yararlanan bireylerin sosyal sınıf göstergeleri üzerinden bir toplumsallık okuması yapmak mümkün görünmektedir. Çünkü özel kurumlarda hizmete erişmenin belirli bir maddi karşılığı bulunmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisinin temel basamaklarındaki eksikliklerin giderilmesinde sorun yaşayan bireyin özel hizmetlere ulaşmada yetersizlik yaşaması normal görünmektedir. Ayrıca bireyin yaşadığı coğrafya da ekonomik faktörler kadar hizmetlere erişimde önemli bir unsurdur. Yaşanılan bölgenin kent ya da kır olması hatta kent merkezi veya çevresi olması dahi bireyler arası eşitsizliklerin sebebi olarak yorumlanabilmektedir. Bireyin toplumsal zeminde kendisini tanımladığı çerçevesi olarak görülen aile, meslek, ülke, cinsiyet gibi faktörler sosyal hizmet faaliyetlerine erişimde önemli olmaktadır. Çocuk ve genç özelinde düşünüldüğünde belirli bir

aile sistemine dahil olan bahsi geçen öznelerin ailelerinin sosyoekonomik statüsü ve meslekleri de sosyal hizmet uygulamaları ile tanışmada önemli ölçüde belirleyici olmaktadır. Son olarak sosyal politika boyutunda yaşanan değişim ve dönüşümlerin, istikrarlı bir kurum felsefesi anlayışının olması sosyal hizmet müdahale modellerinin sürekliliğini sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Özel kurumlarda sosyal hizmet uzmanı istihdamının olmaması ya da sınırlı bir çerçevede olması hem mesleğin gelişimi hem de uygulamaların bireylere ulaşması anlamında zorlukları beraberinde getirmektedir. Kısmi de olsa mevcut olan uzmanların mesleki etik ilkelere uygun davranışlarda bulunarak mesleğin odağında çalışmalar yürütmeleri beklenmektedir. Özel kreşlerde çocukların gelişimsel özelliklerinin takibinin yanında sosyal ihtiyaçlarını anlamak noktasında sosyal çalışmacı önemli görülmektedir. Özel eğitim merkezlerinde eğitim desteği temelli çalışmalar yapılırsa da çocuk ve gençlerin psikolojik ve desteğini gidermek için kurumda sosyal çalışmacı gerekmektedir. Aynı şekilde gençlik ve aile danışmanlık merkezleri toplumun çekirdeği olarak nitelendirilen ailenin sağlıklı bir şekilde sürekliliğini sağlamak için varlıklarını korumaktadırlar. Özel sağlık kurumlarında ise hasta hakları birimi olarak adlandırılan kamu hastanelerindeki benzer nitelikte bir servis ile özel kurumlarda da hastaların hekim ve sağlık kurumuyla ilişkisinin değerlendirmeye tabii tutulması sosyal çalışmacı ile mümkün olmaktadır. Özel kurumlarda çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmet uygulamalarında çoğunlukla profesyonel kişilerin olmaması en büyük sorun olarak görülmektedir. Kurum işletmecilerinin hizmet sundukları profili yakından tanımaları ve gereksinimlerine duyarlı olmaları dolayısıyla da sosyal servis birimlerini bünyelerine kurmaları gerekmektedir. Mevcut sistemdeki hizmetlere erişimde güçlük çeken bireylerin varlığı düşünüldüğünde sosyal çalışmacının önemi daha iyi görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, Mahmut Hakkı (2015), Toplumsallaşma Sözlüğü, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.

Aslan, Selçuk, Dönmez, Ali (2013), “Gençlerde Kimlik Yönelimi, Toplumsal Karşılaştırma, Arkadaşlara Bağlılık ve Grupla Bütünleşme”, Mülkiye Dergisi, 37(3), s.141-173. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/163> Erişim Tarihi: 10.08.2020

Aykara, Aslıhan (2017), “Çocuk Merkezli Oyun Terapisinin Engelli Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Önemi”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 28(1), s.169-186. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/515017> Erişim Tarihi: 10.08.2020

Caplan, Gerald, Killilea, Maria (1976), “Support Systems and Mutual Help: Multidisciplinary Explorations”, Newyork: Grune-Stratton, Psychiatric Services, 28(6), <https://pdfs.semanticscholar.org/46ab/10cdab251ce971cdfe1fe74670456b3dfd8e.pdf> Erişim Tarihi: 15.08.2020

Çemrek, Fatih, Özaydın, Özer (2019), “Okul Öncesi Eğitimde Ailelerin Kreş Tercihleri ve Kreşlerden Beklentileri: Eskişehir Örneği”, ESOGÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:20, s.559-575. https://www.researchgate.net/publication/332231434_Okul_Oncesi_Egitimde_Ailelerin_Kres_Tercihleri_Ve_Kreslerden_Beklentileri_Eskisehir_Ornegi Erişim Tarihi: 14.08.2020

Daşbaş, Serap (2013), “Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması: Bir Değerlendirme Araştırması”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24(1), s.101-114. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48410/613376> Erişim Tarihi: 18.08.2020

Demirbilek, Melahat (2016), “Aile Danışmanlığı: Bir Uygulama Örneği”, Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 10(2), s.109-120. http://www.tjfmpe.gen.tr/tjfmpe_022016/tjfmpe_022016_0001040_doc_pdf_other_files/articles_pdf/2016_6_10_2_9.pdf Erişim Tarihi: 20.08.2020

Duman, Nurdan (2000), “Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erkan, Gönül (2003), “Özürllülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları”, C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25(4), s.34-38. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/486.pdf> Erişim Tarihi: 14.08.2020

Eryılmaz, Ali, Aypay, Ayşe (2011), “Ergen Öznel İyi Oluşu ile Kimlik Statüsü İlişkisinin İncelenmesi”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 16, s.167-179. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/787063> Erişim Tarihi: 24.08.2020

Kara, Halil, Kaçar, Murat (2017), “Akran Zorbalığı ve Toplumsal Önemi: İki Olgu Sunumu”, Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi, 22(2), s.114-118. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/307901> Erişim Tarihi: 19.08.2020

Kol, Emre (2009), “Türkiye’de Sağlık İşletmelerinde Sosyal Hizmet Uygulamaları”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir. <http://libra.anadolu.edu.tr/tezler/2009/927887.pdf> Erişim Tarihi: 19.08.2020

Nazlı, Serap (2018), Aile Danışmanlığı, Anı Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.

Özbesler, Cengiz, İçağasıoğlu Çoban, Arzu (2010), “Hastane Ortamında Sosyal Hizmet Uygulamaları: Ankara Örneği”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 21(2), s.31-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/797210> Erişim Tarihi: 21.08.2020

Özer, Yunus Emre (2011), “Gençlerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Yerel Yönetimlerin Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26(1), s.43-65. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211017> Erişim Tarihi: 19.08.2020

Saruç, Semra (2013), “Hasta Hakları Kurul Dosyalarının Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24(1), s.65-81. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/796950> Erişim Tarihi: 18.08.2020

Taner Derman, Meral, Başal, Handan Asude (2010), “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.3, Sayı:11, s.560-569. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/taner_meral_handanbasal.pdf Erişim Tarihi: 14.08.2020

Zengin, Oğuzhan (2011), “Sosyal Hizmetin Sağlık Hizmetlerinin Sunumundaki Rolü”, Konuralp Tıp Dergisi, 3(3), s.29-34. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108040> Erişim Tarihi: 21.08.2020

<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-ve-bosanma-sureci-danismanligi/> Erişim Tarihi: 20.08.2020

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16567&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 19.08.2020

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4854&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 21.08.2020

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190301-4.htm> Erişim Tarihi: 21.08.2020

<https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/ozel-kres-gunduz-bakimevleri-cocuk-klupleri/> Erişim Tarihi: 11.08.2020

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110624-2.htm> Erişim Tarihi: 12.08.2020

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm> Erişim Tarihi: 10.08.2020

https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/05112207_YZEL_EYYTYM_KURUMLARI_YNE_TMELYYY_05.07.2018.pdf Erişim Tarihi: 10.08.2020